

ทฤษฎีฐานราก: แนวคิดและการนำไปใช้ Grounded Theory: Concept and Implement

สมาน อัสวภูมิ
Saman Asawapoom

บทคัดย่อ

ทฤษฎีฐานรากเป็นแนวคิดและวิธีการวิจัยที่มีเป้าหมายในการสร้างทฤษฎีจากปรากฏการณ์และข้อมูลในสภาพจริงภายใต้บริบทสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นอยู่จริง จึงทำให้นักวิชาการที่นำแนวคิดและวิธีวิจัยแบบนี้เชื่อว่าวิธีดังกล่าวจะนำไปสู่ข้อสรุปและทฤษฎีที่เป็นประโยชน์ในบริบทที่เป็นข้อมูลฐานรากของทฤษฎีดังกล่าว อย่างไรก็ตามข้อสงสัย และความกังวลใจของนักวิชาการจำนวนมากในสังคมวิชาการไทยจึงทำให้ยังไม่มี การนำแนวคิดและวิธีการดังกล่าวมาใช้ในประเทศไทยอย่างแพร่หลาย ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ทำให้ผู้เขียนศึกษาและนำเสนอข้อค้นพบในบทความนี้เพราะเห็นว่าแนวคิดและทฤษฎีฐานรากนี้น่าจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับนักศึกษาและนักวิชาการด้านการบริหารและการจัดการศึกษาได้เครื่องมือวิจัยทางเลือกในการแสวงหาแนวคิด ทฤษฎี และรูปแบบในการบริหารและการจัดการศึกษาอีกแนวทางหนึ่ง

คำสำคัญ : เศรษฐกิจฐานราก, แนวคิดและการนำไปใช้

Abstract

Grounded Theory is a concept and research method aiming at building a theory based on phenomena and data from authentic context and culture. Academics in this school use the concept and research method for believing that the theory derived from such context and culture will be useful for the setting. However, some Thai academics are skeptical and doubtful on widely applying the concept and methods in Thailand. So, it is high time I should study and report my findings for believing that the concept and Grounded Theory shall be beneficial to students and academics on educational organization and administration to have an alternative research method in seeking new concepts, theories, and models in educational organization and administration.

Keywords: Grounded Theory, Concept and Application

บทนำ

ทฤษฎีและหลักการเป็นกรอบแนวคิดที่นำเสนอเพื่อบรรยาย อธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์ที่มนุษย์พัฒนาขึ้นมาไปใช้ และเรียนรู้สรรพสิ่งหรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกโลก ทั้งที่เป็นปรากฏการณ์ ทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ นักวิชาการนิยามและอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีและหลักการไว้แตกต่างกัน แต่ความแตกต่างเหล่านั้นน่าจะอยู่ที่ประโยชน์ที่ได้รับจากการนำใช้ทฤษฎีหรือหลักการเหล่านั้นมากกว่าตัวทฤษฎีหรือหลักการที่นำเสนอ ผู้เขียนจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญว่าข้อเสนอแนะจะเรียกว่าหลักการหรือทฤษฎี เพราะจริงๆ แล้วทั้งทฤษฎีและหลักการก็คือ ‘ทฤษฎี’ ในแง่ของ ‘ข้อความที่นำเสนอเพื่อบรรยาย อธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์’ เพียงแต่มีการถกเถียงและจัดระดับว่าข้อความที่เสนอนั้นเป็นทฤษฎีเบื้องต้นหรือชั้นกลาง หรือชั้นสูงที่มีการพิสูจน์จนเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างโดยทั่วไป จนยอมรับไว้ว่าเป็น ‘กฎ (Law)’ อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็ยังยืนยันและให้ความสำคัญกับประโยชน์ใช้สอยของทฤษฎีเหล่านั้นมากกว่าระดับของความเป็นทฤษฎีเหล่านั้น ดังนั้นหัวใจสำคัญของเรื่องจึงอยู่ที่การได้มาซึ่งทฤษฎีและประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำทฤษฎีไปใช้ ไม่ว่าจะทฤษฎีนั้นได้มาอย่างไร และเป็นทฤษฎีระดับไหนขอให้ใช้ได้และเป็นประโยชน์ และบทความนี้จะกล่าวถึงการสร้างทฤษฎีโดยวิธีการวิจัยวิธีหนึ่งซึ่งเรียกว่าทฤษฎีฐานราก หรือ Grounded Theory ซึ่งเป็นข้อเสนอของ Glaser & Strauss ที่เขียนไว้เมื่อกว่าครึ่งศตวรรษแล้ว และยังมีให้นำไปใช้โดยทั่วไป รวมทั้งในประเทศไทยด้วย แต่มีความเข้าใจและนำไปใช้แตกต่างกัน สำหรับแนวคิดและวิธีการวิจัยทฤษฎีฐานรากที่จะนำเสนอในบทความนี้ได้ศึกษาแนวคิดจากต้นเรื่อง คือ แนวคิดและวิธีการของ Glaser & Strauss กับนักวิชาการที่นำแนวคิดเหล่านี้ไปใช้และประมวลประสบการณ์แล้ว ในหนังสือรวมบทความชื่อว่า The SAGE Handbook of Grounded Theory ดังจะได้นำเสนอต่อไป

นิยามและความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีฐานราก

ในช่วงแรกที่ กลาสเซอร์ และ สตรอส (Glaser & Strauss, 1967) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีฐานรากนั้น เขาไม่ได้นิยามทฤษฎีฐานรากไว้ตรงๆ แต่อธิบายว่าในการสร้างทฤษฎีนั้นเราไม่อาจจะประยุกต์ทฤษฎีที่มีอยู่เพื่อสร้างทฤษฎีใหม่ซึ่งเขาเรียกว่าทฤษฎีเนื้อหา (substantive theory) ได้โดยตรง แต่การจะสร้างทฤษฎีนั้นจะเป็นการนำเสนอเนื้อหาที่ประกอบเชิงเนื้อหาที่สรุปได้จากปรากฏการณ์ที่นำมาใช้เป็นองค์ประกอบของทฤษฎีว่ามีอะไรบ้าง เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาสู่ทฤษฎีทางการ (formal theory) [หรือที่ผู้เขียนเรียกว่าทฤษฎีเชิงมโนทัศน์] ต่อไป กลาสเซอร์ และ สตรอส (Glaser & Strauss) ได้อธิบายทฤษฎีสองระดับนี้ไว้ดังนี้คือ ทฤษฎีเชิงเนื้อหา หรือ substantive theory หมายถึงกรอบคิดของทฤษฎีที่กำหนดไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาหรือทดสอบเชิงประจักษ์ ทางสังคมศาสตร์ ส่วนทฤษฎีทางการ หรือ formal theory เป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่มีการพัฒนาเชิงมโนทัศน์มากขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง ซึ่งอยู่ระหว่างทฤษฎีจากประสบการณ์ (ทฤษฎีเบื้องต้น) กับทฤษฎีมหภาพ (grand theory) ซึ่งความแตกต่างระหว่างทฤษฎีทั้งสองแบบนี้อยู่ที่ระดับของความเป็นทฤษฎีและการสรุปนัย หรืออ้างอิงโดยนัยทั่วไป (generalization) ของทฤษฎีที่สร้างขึ้น และ Glaser อธิบายเพิ่มเติมในบทความของเขาว่า ความแตกต่างระหว่างทฤษฎีเนื้อหากับทฤษฎีที่เป็นทางการนั้นอยู่ที่ระดับความเป็นนามธรรมเชิงแนวคิด หรือมโนทัศน์ของทฤษฎี (conceptual abstraction) นั่นๆ กล่าวคือทฤษฎีเนื้อหายังมีกลิ่นอายของประสบการณ์ ตามเหตุการณ์ที่ปรากฏ ส่วนทฤษฎีที่เป็นทางการนั้นจะนำเสนอข้อสรุปโดยรวมเชิงมโนทัศน์ซึ่งมีความเป็นนามธรรมมากขึ้นและ สามารถสรุปนัยหรืออ้างอิงโดยนัยทั่วไป เพื่อบรรยาย หรืออธิบาย หรือนำมาทำนายปรากฏการณ์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

จากแนวคิดข้างต้นสรุปได้ว่าทฤษฎีแบ่งได้เป็นสามระดับใหญ่ๆ คือ ทฤษฎีเชิงเนื้อหา (substantive theory) ทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ (conceptual theory) และทฤษฎีเชิงมหภาพ (grand theory) ซึ่งต่างก็เป็นทฤษฎีเพียงแต่มีระดับความมีนัยทั่วไป หรือ generalization ทฤษฎีต่างกัน กล่าวคือ ทฤษฎีเชิงเนื้อหาเป็นการบรรยาย หรืออธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์ได้เฉพาะกรณีที่ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการนำเสนอทฤษฎีเชิงเนื้อหานั้นๆ เท่านั้น ไม่สามารถสรุปโยง หรืออ้างอิงโดยนัยทั่วไปสู่กรณีอื่นได้ ขณะที่ทฤษฎีเชิงมโนทัศน์นั้นเป็นทฤษฎีที่พัฒนาจากข้อมูลที่ได้มาจากหลายกรณี ซึ่งอย่างน้อยควรไม่ต่ำกว่าสามกรณีตามหลักการวิเคราะห์สามเส้า (triangulation analysis) ส่วนทฤษฎีเชิงมหภาพนั้นเป็นทฤษฎีที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าเป็นจริงทุกกรณี หรือเกือบทุกกรณี จนกำหนดเป็น ‘กฎ หรือ Law’ ที่บรรยายหรืออธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์ได้ทุกกรณี หรือเกือบทุกกรณี สำหรับแนวคิดและวิธีการวิจัยทฤษฎีฐานรากตามแนวคิดของ Glasser & Strauss นั้นเป็นแนวคิดและวิธีการวิจัยเพื่อพัฒนาทฤษฎีในสองระดับคือระดับทฤษฎีเชิงเนื้อหา และทฤษฎีเชิงมโนทัศน์เป็นหลัก โดยเริ่มต้นจากการศึกษาและสร้างทฤษฎีเชิงเนื้อหาก่อน แล้วพัฒนาสู่ทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ต่อไป ดังจะได้ทบทวนและนำเสนอต่อไป อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะนำเสนอวิธีการและแนวทางในการวิจัยฐานราก ผู้เขียนอยากนำข้อสังเกตและข้อพึงระวังในการทำวิจัยฐานรากของ Glasser เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ดังนี้

1. แม้ว่าเป้าหมายการวิจัยฐานรากคือการพัฒนาทฤษฎีฐานรากทั้งทฤษฎีเชิงเนื้อหาและทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ แต่คำว่าทฤษฎีเชิงเนื้อหาไม่ใช่ข้อสรุปของผลการวิจัยเชิงสำรวจหรือการวิจัยเชิงคุณภาพเท่านั้น แต่เป็นการทำรหัสแนวคิด (coding) ที่ได้จากข้อค้นพบในการวิจัยเชิงสำรวจ หรือวิจัยเชิงคุณภาพให้เป็นองค์ประกอบเชิงทฤษฎี เพื่อบรรยาย อธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์ในเรื่องที่ผู้วิจัยศึกษา (area of study) ในข้อค้นพบเชิงทฤษฎีในกรณีนั้น เช่น การทำให้สถานศึกษาเป็นสถานที่ปลอดภัย หรือภาวะผู้นำในองค์การทางการศึกษา หรือรูปแบบการใช้พลังงานธรรมชาติในที่อยู่อาศัย เป็น ซึ่งเป็นทฤษฎีเชิงเนื้อหา หรือทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ในเรื่องที่ศึกษา แล้วแต่ความตื่นหรือลึกของวิธีการวิจัย ส่วนทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ที่เป็นเป้าหมายของการวิจัยฐานรากนั้นเป็นการสรุปโยง หรือสรุปนัย (generalization) ทฤษฎีเชิงเนื้อหาไปยังกรณีอื่นจากเนื้อหาของเรื่องที่ศึกษา เช่น การนำเสนอแนวทางสถานที่ปลอดภัยสำหรับหน่วยงานอื่น หรือภาวะผู้นำในองค์กรลักษณะอื่น หรือ รูปแบบการใช้พลังงานธรรมชาติในกิจการอื่น เป็นต้น

2. เทคนิคการสรุปผลการวิจัยและผลที่ได้การใช้เทคนิคเหล่านั้นในการวิจัยทั่วไปนั้นไม่ใช่สิ่งที่ Glasser & Strauss เรียกว่าทฤษฎีทางการ (formal theory) หรือที่ผู้เขียนเรียกว่าทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ (conceptual theory) แต่ทฤษฎีทางการหรือทฤษฎีเชิงมโนทัศน์นั้นเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎีต่อยอดจากข้อค้นพบจากการใช้เทคนิคการวิเคราะห์ดังกล่าว เช่น เทคนิคการสร้างมโนทัศน์ (conceptual generating) ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยพึงทำในการวิจัยเพื่อสรุปผลการวิจัย แต่นั่นเป็นเพียงข้อค้นพบจากเรื่องที่ศึกษาเพียงกรณีเดียว ดังนั้นผู้วิจัยที่ใช้แนวคิดการวิจัยฐานรากต้องวิเคราะห์และเสนอต่อไปว่ามีข้อเสนอในกรณีอื่นอย่างไร หรือการประยุกต์ใช้ผลการวิจัยที่พบจากการวิจัยครั้งนั้น โดยทั่วไปจะเสนอแนะในเชิงนโยบาย หรือการนำใช้ผลการวิจัยในประชากรในลักษณะเดียวกัน แต่ทฤษฎีทางการหรือเชิงมโนทัศน์ในการวิจัยฐานรากจะเป็นการประยุกต์ใช้ผลการวิจัยในบริบทอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนั้น หรือเนื้อหาในศาสตร์อื่น

ข้อสังเกตและข้อพึงระวังทั้งสองประเด็นเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในการนำใช้แนวคิด ทฤษฎีฐานรากที่เกิดขึ้นในวงการศึกษานานาชาติ ซึ่ง Glasser ได้สรุปและเสนอแนวคิดที่ถูกต้องไว้ในบทความของเขา และในการนำใช้แนวคิดและวิธีการวิจัยฐานรากในประเทศไทยก็มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนคล้ายกับที่ Glasser

เขียนไว้ ดังนั้นหากจะนำใช้แนวคิดและวิธีวิจัยฐานรากแตกต่างจากเป้าหมายที่แท้จริงตามที่ต้นคิดคือ Glasser & Strauss เขียนไว้ก็ควรใช้คำว่า ‘การประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีการวิจัยฐานราก’ ซึ่งผู้เขียนก็เห็นว่าควรมีการนำใช้แนวคิดและวิธีการวิจัยฐานรากทั้งตามจุดมุ่งหมายดั้งเดิมของผู้ก่อตั้ง และการประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะกรณีของประเทศไทย ที่เรายังไม่มีการสร้างหรือพัฒนาทฤษฎีในบริบทของตนเองอย่างที่เบญญูในปัจจุบัน เราควรส่งเสริมและนำใช้ หรือประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีการวิจัยฐานรากเพื่อสร้างและพัฒนาทฤษฎีในบริบทของประเทศไทยต่อไป

วิธีการและแนวทางในการวิจัยฐานราก

กลาสเซอร์ (Glasser, 2008) ได้นำทฤษฎีฐานรากไปศึกษาวิจัย และได้กล่าวถึงความรู้ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการวิจัยฐานรากว่า วิธีวิจัยดังกล่าวเป็นการสำรวจและวิเคราะห์ข้อค้นพบแล้วสรุปเป็นทฤษฎีเชิงเนื้อหา จึงได้มีการเสนอวิธีการวิจัยและวิเคราะห์ของมูลเชิงคุณภาพที่เรียกว่า quality data analysis หรือ QDA เป็นเทคนิคหนึ่งของการวิจัยฐานราก แต่จริงๆ แล้วเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบหนึ่งเท่านั้น และถ้าประสงค์ที่จะนำวิธีการวิจัยดังกล่าวในการวิจัยทฤษฎีฐานรากนั้นต้องมีการดำเนินการต่อยอดอีกขั้นหนึ่ง คือการนำทฤษฎีเชิงเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาเชิงคุณภาพดังกล่าว มาจัดระบบความคิดและนำเสนอเป็นทฤษฎีเชิงโมโนทัศน์ หรือทฤษฎีทางการอีกขั้นหนึ่งจึงจะเป็นวิธีการวิจัยทฤษฎีฐานราก ซึ่งอาจจะดำเนินการตามข้อเสนอแนะของ Struass (1987) คือ ตั้งแต่ขั้นตอนที่ 3 เป็นต้นไป ตามขั้นตอนในการวิเคราะห์และเสนอทฤษฎีที่ Kearney (2007) เสนอไว้ในบทความของเขา ดังนี้

1. เลือกปรากฏการณ์และตั้งชื่อปรากฏการณ์ซึ่งจะใช้เป็นองค์ประกอบหลักและจัดกลุ่มสาระที่เกี่ยวข้อง
2. เลือกและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์ ตั้งชื่อปรากฏการณ์หลักที่พบจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกตภาคสนาม หนังสือพิมพ์ หรือจากประสบการณ์ผู้วิจัยเอง หรือจากคนอื่น
3. เริ่มต้นจัดทำรหัสความคิด (coding) เบื้องต้น เช่น มิติของเรื่อง กลุ่มความคิดหลัก กลุ่มความคิดย่อยตามแบบแผนความคิดที่กำหนดไว้
4. เริ่มต้นเขียนร่างทฤษฎีตามกรอบทฤษฎีที่กำหนดไว้คร่าวๆ ในตอนเริ่มวิจัย และข้อค้นพบจากการศึกษา
5. กำหนดกลุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎีที่จะใช้ในการศึกษาในขั้นถัดไป แต่เป็นเนื้อหาที่แตกต่างต่อไป เช่น เริ่มต้นศึกษาปรากฏการณ์ในองค์การทางการศึกษา ต่อไปควรศึกษาในองค์การลักษณะอื่นเพื่อนำข้อค้นพบมาสรุปนัยทั่วไป
6. ทำแบบเดียวกันกับที่ทำในขั้นตอนที่ 5 ในเนื้อหาที่เริ่มต้น แต่เป็นกลุ่มตัวอย่างใหม่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
7. ในการวิเคราะห์ข้อมูลทุกขั้นตอน ควรวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ ไม่ใช่สรุปและเสนอข้อค้นพบในเชิงทฤษฎีเท่านั้น
8. ตลอดจนการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยต้องคำนึงประเด็นหลักที่เป็นจุดเริ่มต้นในการวิจัยเสนอ กล่าวคือ องค์ประกอบหลักของทฤษฎีต้องยึดโยงกับประเด็นหลักของการวิจัยที่กำหนดไว้ และพยายามนำเสนอให้เจาะจง และตรงประเด็นให้มากที่สุด

จากขั้นตอนทั้ง 8 ที่กล่าวมาข้างต้น จะเป็นได้ว่าขั้นตอนที่ 1-2 ก็คือการวิจัยเชิงคุณภาพเชิงสำรวจเพื่อศึกษาและหาคำตอบในเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจ ส่วนข้อที่ 3-8 เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยต้องดำเนินการต่อเพื่อนำเสนอทฤษฎีฐานรากในเรื่องที่สนใจศึกษาครั้งนั้นๆ นั่นเอง

ฮูด (Hood, 2007) ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้เขียนบทความในหนังสือรวมบทความของ Bryant & Charmaz ได้อธิบายเกี่ยวกับรูปแบบการสรุบนัยทั่วไปแบบอุปนัย (Generic Inductive Qualitative Model: GIQM) ไว้ อย่างกระจ่างชัดว่าถ้าเราจะใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการพัฒนาทฤษฎีฐานรากนั้นควรทำอย่างไร โดยเฉพาะการสรุบนัยจากข้อมูลเชิงคุณภาพ หรือกรณีศึกษาที่ไม่อาจจะสรุบนัยโดยใช้วิธีการทางสถิติได้เหมือน การวิจัยเชิงปริมาณ โดย Hood ได้นำหลักและวิธีการของ GIQM ไว้ดังนี้

1. คำถามการวิจัยเกิดขึ้นระหว่างกระบวนการวิจัย มากกว่าตัวแปรที่สนใจศึกษาตามกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิจัย และคำถามระหว่างกระบวนการวิจัยควรมีลักษณะดังนี้คือ ควรถาม อย่างไร (how) มากกว่าถามว่าเป็นแบบนี้หรือไม่ (whether or not)

2. การวิจัยควรดำเนินการแบบกลับไปกลับมาระหว่างการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การพิจารณาตามกรอบวิจัยเบื้องต้น และการร่างทฤษฎี อย่างไรก็ตาม GIQM สามารถใช้ทฤษฎีที่มีอยู่แล้วเป็นฐานในการตั้งคำถาม และการตีความผลการศึกษาก็ได้

3. แม้ว่าตัวอย่างการวิจัยจะเป็นการเลือกแบบเจาะจง แต่อนุญาตให้สรุบนัย (generalize) ไปยังประชากรกลุ่มเดียวกันหรือข้ามกลุ่มได้

4. การวิเคราะห์ข้อมูลจะกระทำกับข้อมูลที่เก็บได้ในขั้นต้น และดำเนินต่อไปหลังจากเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

5. ผู้วิจัยร่างความเห็นขั้นต้นในประเด็นที่ศึกษา (เช่น แผนที่ความคิด (concept map) ร่างแนว การตีความ (interpretive memo) หรือร่างกระบวนการ (research process memo) ไว้ตั้งแต่เริ่มโครงการได้

6. การทำรหัส (coding) อาจจะกำหนดจากเนื้อหาของเรื่องที่ศึกษา (research theme) หรือกลุ่ม หรือหมวดหมู่ของความคิดตามทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นกรอบเบื้องต้นในการวิจัย และ

7. การเก็บข้อมูลเพื่อนำใช้ในการพัฒนาทฤษฎีฐานรากนี้จะยุติเมื่อพบว่าไม่มีข้อมูลเพิ่มเติมอีก

นอกจากนี้ Hood ได้อธิบายแนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการนำ GIQM ไว้สองเรื่องที่มีมักจะเข้าใจคลาดเคลื่อนและนำไปใช้ไม่ถูกต้อง คือ คำถามจากตัวแปรกับคำถามระหว่างกระบวนการ และการสรุบนัยไปยังประชากรอื่นไว้ดังนี้

คำถามจากตัวแปรกับคำถามระหว่างกระบวนการ การตั้งคำถามจากตัวแปรเป็นการตั้งคำถามเชิงทฤษฎีจากตัวแปรในการวิจัยที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา เช่น ถ้าผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาว่าวิธีสอนแบบไหนจะส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมากกว่ากัน คำถามจากตัวแปรก็อาจจะถามว่ามีวิธีสอนไหนน่าจะมีประสิทธิผลกว่ากัน และเราก็จะออกแบบการวิจัยโดยวิธีการทดลองใช้วิธีสอนเหล่านั้น แต่ถ้าผู้วิจัยสนใจจะศึกษารูปแบบ หรือวิธีการที่ผู้เรียนจัดระบบความคิดและแนวทางของตนเองในการเรียนแบบออนไลน์ ผู้วิจัยจะตั้งคำถามระหว่างกระบวนการ และเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม หรือการสัมภาษณ์แทน เป็นต้น

การสรุบนัยไปยังประชากรอื่น การสรุบนัยไปยังประชากร (generalization) เป็นเทคนิคทางสถิติ ที่การวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนมากพอ และสุ่มมาโดยวิธีการสุ่มแบบน่าจะเป็น (probability sampling techniques) แต่การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยฐานรากนั้นจะศึกษาจากกลุ่มแบบเจาะจง หรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (purposive selection) หรือกรณีศึกษา ดังนั้นการสรุบนัยไปยังประชากรจึงไม่สามารถใช้สถิติความน่าจะเป็นเหมือนการวิจัยเชิงปริมาณได้ ถ้าจะใช้สถิติอ้างอิง ก็ต้องใช้สถิติที่ไม่เป็นไปตามความน่าจะเป็น และเงื่อนไขการใช้ตั้งนั้นการสรุบนัยจากข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

หรือกรณีศึกษาจึงต้องใช้วิธีการเชิงเนื้อหาและเชิงทฤษฎี ซึ่งมีสองแบบ คือการสรุปไปยังประชากรเดียวกัน และการสรุปไปยังประชากรอื่น หรือเนื้อหาอื่น ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของทฤษฎีฐานราก ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

การสรุปไปยังประชากรกลุ่มเดียวกัน เป็นวิธีการสรุปข้อค้นพบและสรุปโยงข้อค้นพบจากการวิจัยไปยังประชากรกลุ่มเดียวกัน หรือลักษณะเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ซึ่งเป็นวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) ที่นำไปใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ หรือข้อมูลเชิงเนื้อหาทั่วไปอยู่แล้ว ส่วนการสรุปไปยังประชากรกลุ่มอื่น หรือเนื้อหาอื่นนั้น ฮูด (Hood, 2007) ได้อธิบายไว้ว่า (1) การที่เราจะสรุปโยงข้อค้นพบจากการวิจัยที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง หรือกรณีศึกษานั้น เราต้องมีข้อมูลว่าประชากรกลุ่มอื่นที่เราจะสรุปไปยังนั้นอยู่ในระบบ หรือบริบทเช่นเดียวกัน หรือคล้ายกันกับกลุ่มตัวอย่าง หรือกรณีศึกษาที่เราใช้ในการวิจัยหรือไม่ และข้อค้นพบที่จะสรุปไปยังประชากรกลุ่มอื่นมีประเด็นใดบ้างที่จะน่าจะสรุปได้ ไม่ใช่ทุกข้อค้นพบในการวิจัย (2) ในการสรุปโยงข้อค้นแต่ละกรณีนั้นผู้วิจัยต้องตอบคำถามให้ได้ว่า ‘กรณีศึกษา หรือประเด็นศึกษาในการวิจัยครั้งนี้คืออะไร และมีประเด็นสำคัญเชิงทฤษฎีคืออะไรบ้าง’ ซึ่งการสรุปโยงก็ต้องเจาะจงให้มากที่สุด

ประเด็นสำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ Hood เขียนไว้บทความของเขาคือการนำเสนอองค์ประกอบสำคัญของการวิจัยฐานรากไว้ 7 ประการ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ Glasser & Strauss เขียนไว้ในปี 1967 และน่าจะเป็นข้อมูลสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวิจัยฐานราก เพราะนี่คือบุคคลที่เป็นต้นคิดของเรื่องนี้เขียนไว้เอง ดังนี้

1. เป็นกระบวนการแบบเกลียวสว่าน (spiral of cycle) ในการเก็บข้อมูล การจัดทำรหัส การวิเคราะห์ การออกแบบ และการจัดหมวดหมู่ หรือกลุ่มความคิดขององค์ประกอบทฤษฎี
2. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างกรณีศึกษา และระหว่างหมวดหมู่ขององค์ประกอบทฤษฎีตลอดการวิจัย
3. กลุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎีที่ใช้ระหว่างการวิจัยกำหนดจากพัฒนาการหมวดหมู่ขององค์ประกอบทฤษฎีที่พบในการดำเนินการวิจัย
4. ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับการเพียงพอของข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูล ถ้าไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มเติม ก็แปลว่าตัวอย่างในการวิจัยนั้นเพียงพอแล้ว
5. ทฤษฎีที่ค้นพบจะพัฒนาจากวิธีการอุปนัย (inductive) จากข้อมูลที่ได้จากการวิจัย มากกว่าการทดสอบข้อมูลเชิงประจักษ์ [แบบการวิจัยเชิงปริมาณ] และกระบวนการพัฒนาทฤษฎีจะเป็นแบบพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากข้อมูลภาคสนาม
6. รหัสข้อมูลสรุปจากข้อมูลที่พบระหว่างการวิจัย ไม่ใช่กำหนดไว้ล่วงหน้า
7. ทฤษฎีเชิงเนื้อหา (subjective theory) และทฤษฎีเชิงมโนทัศน์ (หรือทฤษฎีทางการ) ที่เป็นผลสรุปจากการวิจัยต้องตั้งอยู่บนฐานข้อมูลและเงื่อนไขของข้อมูลที่ครบถ้วน รายงานผลการวิจัยเป็นผลเชิงวิเคราะห์ (analytical product) มากกว่าการบรรยาย (descriptive account) และการพัฒนาทฤษฎีคือเป้าหมายของวิธีการวิจัยฐานราก

โดยสรุปแล้วการวิจัยทฤษฎีฐานรากตามแนวคิดของ Glasser & Strauss เป็นกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาทฤษฎีวิธีหนึ่งที่มีมุ่งสร้างทฤษฎีโดยการสรุปโยงข้อค้นพบจากการวิจัยขั้นต้นไปยังบริบทอื่นหรือเนื้อหาอื่น เช่น การสรุปโยงที่พบจากภาวะผู้นำในองค์กรทางการศึกษาไปยังภาวะผู้นำในหน่วยงาน

สาธารณสุข เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้ที่เข้าใจคลาดเคลื่อนในวิธีการวิจัยและผลผลิตสุดท้ายของการวิจัยจึงมักคิดว่าการวิจัยฐานรากกับการวิจัยเชิงคุณภาพเหมือนกัน เพราะผู้วิจัยสามารถพัฒนา หรือนำเสนอทฤษฎีจากข้อค้นพบจากการวิจัยเชิงคุณภาพได้เช่นเดียวกันกับการวิจัยเชิงสำรวจด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณทั่วไปอื่น ๆ อย่างไรก็ตามหากผู้วิจัยที่นำวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยฐานรากนั้น ผู้วิจัยต้องมีการวิจัยต่อยอดเพื่อสรุปนัยข้อค้นพบจากการวิจัยรอบแรกไปสู่ข้อสรุปในบริบทหรือ หรือเนื้อหาอื่น ดังที่ได้เสนอไว้ในกระบวนการวิจัยแบบ GIOM ที่กล่าวมาข้างต้น และจะให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นก็ต้องนำใช้แนวปฏิบัติที่ Glasser & Strauss เสนอไว้ข้างต้นเช่นกัน

วิธีวิจัยฐานรากกับวิธีวิจัยแบบผสมผสานของ Creswell & Clark

ท้ายนี้ผู้เขียนเชื่อว่าการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวิจัยแบบผสมวิธีหรือพหุวิธี (Mixed method) ตามแนวคิดของ Creswell & Clark (2007) น่าจะทำให้เข้าใจแนวคิดและข้อเสนอเกี่ยวกับวิธีการวิจัยฐานรากของ Glasser & Strauss มากยิ่งขึ้น ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

ในการเขียนเกี่ยวกับวิธีการวิจัยแบบผสมวิธีของ Creswell (2008) ในปี 2002 และปรับปรุงครั้งที่ 3 ในปี 2008 นั้น Creswell เสนอรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน 4 แบบ โดยการนำวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและวิธีการวิจัยเชิงประมาณมาใช้ร่วมกันดังนี้ (1) ผสมผสานแบบสามเส้า (Triangular Mixed Methods Designs) (2) ผสมผสานเชิงอธิบาย (Explanatory Mixed Methods Designs) (3) ผสมผสานแบบรวมวิธีการ (Embedded Mixed Methods Designs) และ (4) ผสมผสานเชิงอธิบาย (Exploratory Mixed Methods Designs) และในการเขียนหนังสือร่วมกับ Clark ในปี 2007 Creswell & Clark ได้ขยายวิธีการวิจัยในแต่ละรูปแบบออกเป็นรูปแบบย่อยอีกหลายแบบ แต่ทั้งหมดนั้นเป็นการใช้วิธีการเก็บข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อค้นพบในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ แต่ก็ยังเป็นการใช้วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนาทฤษฎี และตรวจสอบทฤษฎีในลักษณะเดียวกันกับที่ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ หรือเชิงคุณภาพในการวิจัย ขณะที่การวิจัยแบบผสมผสานนั้น ผู้วิจัยจะนำวิธีการวิจัยทั้งสองแบบ (คือทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยและรูปแบบการวิจัยที่เลือกใช้ ส่วนการวิจัยฐานรากจะเป็นการต่อยอดจากผลการวิจัยแบบใดแบบหนึ่ง หรือแบบผสมผสาน เพื่อนำเสนอทฤษฎีที่สรุปนัยจากข้อค้นพบไปยังบริบท หรือเนื้อหาอื่นต่อไป ซึ่งเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งของการสร้างทฤษฎี และหัวใจสำคัญที่ Glasser & Strauss เสนอวิธีการวิจัยทฤษฎีฐานรากนั้นก็เพื่อแก้ไขจุดอ่อนของผลกาวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเป็นวิธีการวิจัยที่เก็บข้อมูลจากกรณีศึกษา หรือกลุ่มเจาะจงเป็นหลักจึงมีปัญหการสรุปนัยไปสู่ประชากร หรือไปยังบริบทอื่น ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นหลักคิดและวิธีการที่ดีอย่างยิ่งวิธีหนึ่ง นอกจากนี้แต่ผู้เขียนยังเห็นคุณค่าของวิธีการของทฤษฎีฐานรากในการต่อยอดผลวิจัยทั้งเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ หรือแบบผสมผสานครบ ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

ผู้เขียนเห็นว่าวิธีการทฤษฎีฐานรากของ Glasser & Strauss ดังกล่าวมาข้างต้นนั้นนอกจากจะเป็นข้อเสนอเพื่อปิดจุดอ่อนของการสรุปนัยข้อค้นพบไปยังบริบทอื่น หรือเนื้อหาอื่นแล้ว ผู้เขียนยังเห็นว่าวิธีหลักและวิธีการดังกล่าวน่าจะนำไปใช้ในการต่อยอดข้อค้นพบในการวิจัยทุกรูปแบบได้ เพราะข้อค้นพบในการวิจัยโดยทั่วไปจะเป็นทฤษฎีเชิงเนื้อหา (subjective theory) เป็นหลัก แม้ว่าวิธีการวิจัยเชิงปริมาณจะมีวิธีการทางสถิติในการสรุปนัย โดยใช้วิธีการสถิติอ้างอิง จากข้อค้นพบจากกลุ่มตัวอย่างไปยังประชากร แต่จะเป็นการสรุปนัยไปยังประชากรเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่างที่สุ่ม หรือเลือกมาศึกษา แต่วิธีการสรุปนัยตามแนวคิดทฤษฎีฐาน

รากนั้นเป็นการสรุปนัยจากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาไปยังบริบทอื่น หรือเนื้อหาอื่น จึงถือว่าเป็นการต่อยอดในการสร้างทฤษฎี จากทฤษฎีเบื้องต้น (Subjective theory) ไปสู่ทฤษฎีระดับกลาง (Middle range theory) หรือที่ Glasser & Strauss เรียกว่าทฤษฎีทางการ (Formal theory) แต่ยังไม่ไปถึงระดับสูงสุดของทฤษฎีที่เรียกว่า Grand Theory ซึ่งทฤษฎีระดับ ‘กฎ หรือ Law’ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

บทสรุป

โดยทั่วไปแล้วนักวิชาการที่พัฒนาทฤษฎี หรือตรวจสอบประสิทธิผลทฤษฎีก็จะใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณแบบต่างๆ เป็นเครื่องมือในการพัฒนา หรือตรวจสอบทฤษฎีอยู่แล้ว และต่อมา Glasser & Strauss เสนอแนวคิดและวิธีการวิจัยฐานรากขึ้นมาเพื่อใช้ในการสรุปนัย และต่อยอดทฤษฎีที่ค้นพบจากการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสรุปนัยข้อค้นพบสู่บริบทอื่น หรือเนื้อหาอื่น อย่างไรก็ตามผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดและวิธีการวิจัยฐานรากน่าจะนำมาต่อยอดต่อองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยทุกแบบได้ด้วย คือ ต่อยอดทั้งผลจากการวิจัยแบบผสมผสาน การวิจัยเชิงปริมาณ หรือการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ Glasser & Strauss พัฒนาหลักการและวิธีการนี้ขึ้นมา

สำหรับกรณีการนำไปใช้ในประเทศไทยนั้น ถ้าการวิจัยนั้นนำสู่ข้อค้นพบแค่ทฤษฎีขั้นต้น หรือ subjective theory เท่านั้นก็ควรใช้คำว่า ‘การประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยทฤษฎีฐานราก’ แต่จะใช้คำว่า ‘การวิจัยฐานราก’ แล้วควรดำเนินการให้ครบวงจรตามหลักการและวิธีการวิจัยแบบนี้ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น และนอกจากนี้ผู้เขียนเสนอให้ใช้วิธีการทฤษฎีฐานรากทั้งการต่อยอดความรู้จากวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ตามความคิดดั้งเดิมของผู้เสนอแนวคิด คือ Glasser & Strauss และต่อยอดความรู้จากวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ และวิธีการวิจัยแบบผสมผสานด้วย ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

เอกสารอ้างอิง

- Babbie, E. (2007). *The Practice of Social Research*, (11th ed.). California: Thomson Wadsworth.
- Berg, B.L. (2008). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, (5th ed.). Boston: Pearson Education, Inc.
- Bryant, A. & Charmaz, K., edited. (2007). *The Sage Handbook of Grounded Theory*. Los Angeles: Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2008). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Qualitative and Quantitative Research*. (3rd ed.). New Jersey: Merrill Prentice Hall, Pearson.
- Creswell, J.W. & Clark, V.P. (2007). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. London: Sage Publication, Inc.
- Glasser, B., & Strauss. A.L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory*. Chicago: Aldine Publisher.
- Hood, (2007). *The Sage Handbook of Grounded Theory Hood, J.C. Orthodoxy vs. Power: The Defining Traits of Grounded Theory*.
- Kearney, F., (2007). *The Sublime to the Meticulous: The Continuing Evolution of Grounded Formal Theory*. Los Angeles: Sage Publications.
- Strauss, A. L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge University Press.